

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research
Cilt/ Volume 9 Sayı/ Issue 21 Nisan/ April 2020 s. 97-106.
DOI: <http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut331>
Mainz-Almanya/Germany

Özgün Makale/ Original Article

|| Geliş Tarihi: 07.03.2020
|| Kabul Tarihi: 06.04.2020

Anadolu Masallarında "Demir Çarık-Demir Asa" Formelinin Sembolik Çözümlemesi

Symbolic Analysis of Iron Wadded- Iron Scepter Formals in Anatolian Tales

Ferhat ÖZMEN*

Öz

Masallardaki formeller ruhun sorumsuz/bilinçsiz yaratıları değildir. Bir gerçekliğe cevap verir ve çeşitli işlevleri vardır. Nesnelere/varlıkların gizil özelliklerini yansıtmak için yaratılan formeller ile olaylara yeni anlamlar yüklememiz mümkün hâle gelir. Bir olayın masalcı tarafından anlatılması da formel olabilir. Bu formellerden biri olan "demir çarık-demir asa ile yola çıkma" derin anlamlar içeren yapısıyla masalların anlam zenginliği oluşturur. Demir çarık-demir asa, uzun ve zahmetli bir yolculuğu anlatmak için kullanılan sembollerdir. Söz konusu bu sembollerle kahramanın her meşakkati göze aldığı, emellerine ulaşmak için en uzun yolu kat etmeye karar verdiği, başına gelecek her şeye katlanmayı göze alarak yola çıktığı ifade edilir. Demir çarık-demir asa formeli zorluk, aşılamazlık, imkânsızlık, sınanma gibi kavramları çağrıştırdığı için gölge arketipi ile ilgilidir ve demir çarığı delmek ve demir asayı kırmak gölge ile yüzleşmek demektir. Bu çalışmada masal kahramanlarının demir çarık-demir asayı kullanım amaçları sınıflandırılmış ve bu kavramların sembolik analizi yapılmıştır. Kaybedilen sevgiliyi tekrar bulmak, aşk uğruna mücadele etmek, çocuk sahibi olmak ve kötücül varlıkların tehlikelerinden korunmak için kullanılan bu nesnelere insan-ı kâmil olma yolunda ilerlemenin ve erginlenmenin birer parçasıdır. Anlatılarda demir çarık-demir asa bireyin bilinç düzeyini yapıcı/onarıcı fonksiyonu ile karşımıza çıkar. Masallarda delinen/çürüyen çarık ve kırılan asa ile sabırlı, cesur ve kararlı insanlar bütün zorlukların üstesinden gelebilir, mutluluğa giden yol uzun ve çetindir mesajları telkin edilir.

Anahtar Kelimeler: Formel, demir, masal, sembol.

* Öğr. Görevlisi Dr., Samsun Üniversitesi Tömer, Samsun-Türkiye.
Elmek: ferhatozmenbey@hotmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2969-5726>

Abstract

Formals in tales are not irresponsible /unconscious creations of the soul. It gives the answer fort he reality and have different functions. With the formals that are created to reflect the latent features of objects /assets, we can give new meanings to events. It may also be formal to describe an event by the storyteller. Among these formals, “set off with iron wadded iron scepter” with deep meanings gives rich enaning to tales. Iron wadded iron scepter are symbols that arae used to express long and difficult travel. With these symbols the hero took the risk to face any trouble, decided to travel the longest way to achieve the goals and ready to endure over any thing that will be faced. Iron wadded iron scepter formals, as it evokes concepts such as difficulty, impenetrability, impossibility and testing, is related to the shadow archetype. Thus iron wad mean ream and breaking iron scepter mean confront with the shadow. In this work the aim of iron wadded iron scepter of tale heros are classified and symbolic analysis of this concepts is performed. Objects that are used to find lost lover again, fight for love, have child and protect from the danger of bad beings symbolise human beings maturity and perfection. At the same time it appears with the constructive/restorative level of the consciousness of the individual. In tales with puctured /rotting wad and broken scepter patient, brave and determined humans can overcome all difficulties. And the road to happiness is long and difficult messages are instilled.

Keywords: Formal, iron, tale, symbol.

Giriş

Anlatma esasına bağlı metinlerden olan masallar, Türk halk anlatıları içinde geniş bir yer tutar. Birer kültürel bellek mekânı olan bu metinlerde geçmiş zamanın bilgelikleri ve özdeyişleri sembolik dil vasıtasıyla aktarılır. Varlığını sürdürdüğü coğrafyanın kültürel özelliklerini bir ayna gibi yansıtan masallar, “*Hadiseleri muhayyel bir dünyada cereyan eden, kahramanları insan ve kimi zaman da hayvan ve olağanüstü varlıklar olan, dinleyenleri eğlendiren ve bu arada eğiten, gerçeği bir bakıma remz ve sembollerle gerçeküstü kalıplara sokarak yansıtmaya çalışan mensur anlatım türü.*” (Kaya, 2010: 493) şeklinde açıklanır.

Masalarda çeşitli sembollerin ve sembolik dilin kullanılması onların çok anlamlı/katmanlı birer edebî metin haline gelmesine yardımcı olur. Bu bağlamda masal ve masal içerisinde kalıplaşmış sözler olarak bilinen formeller, çeşitli disiplinlerin yardımı ile incelenirse anlatılar farklı anlamlar/yorumlar kazanabilir. Formeller, “*Masalın bünyesinde, muayyen vazifelere ve muayyen bir şekle sahip olan kalıplaşmış ifadeler.*” (Sakaoğlu, 2002: 250) şeklinde tanımlanır.

Sözlü kültürün ürünleri olan masalarda formeller, anlatının başında ortasında ve sonunda kullanılır. Anlatıma renk katmak, anlatıcın maharetini sergilemek ve olay örgüleri (epizot) arasındaki geçişi sağlamak gibi işlevleri yerine getiren formeller, sembolik anlamlarla örülüdür. “*Bir olayın masalci tarafından anlatılması da bir formel olabilir.*” (Sakaoğlu, 2010: 62). Bu formellerden biri olan “*demir çarık-demir asa ile yola çıkma*” derin anlamlar içeren yapısıyla masalların anlam zenginliği oluşturur.

Şamanist/animist dizgede “*kutsal koruyucu, muhafız*” gibi kavramlarla anılan demir ve demircilik, bu formelde de kendini gösterir ve Türk toplumun yaşam felsefesini özetler. “*Göksel demirci, yaratılışı tamamlar, dünyayı düzenler, kültürü yerleştirir, insanlara sırları tanımalarında rehberlik eder.*” (Eliade, 2003: 186). Bu bağlamda demir çarık-demir asa ile yola çıkan masal kahramanı bilinç düzeyini yapıcı/onarıcı hale getirmek için zorluklara karşı mücadele verir.

Masal formellerinden biri olan “demir çarık-demir asa yola çıkma” ifadelerinde zorluklarla mücadeleye ve onlara karşı emek harcamaya telmihte bulunulur. “Zoru yenip başarıya ulaşma ya da insan-ı kâmil olma kolay değildir. Kişinin acılarla, zorluklarla hatta yokluklarla sınanarak başarıya ulaşması uzun ve yorucu bir süreçtir. Demir, kökeni Ergenekon destanına kadar giden ve Türk kültüründe kutsal kabul edilen bir madendir. Burada demirin çarık ve asa ile birlikte anılması da kutsallığı göstermektedir. Tasavvuf ehli kişilerin ellerine asalarını alıp, ayaklarına çarıklarını giyerek il il, oba oba dolaşıp halka İslam dinini anlatmalarına telmih vardır. Kahramanın ayağındaki demir çarığın delinmesi, onun insan-ı kâmil olma ya da erginliğe ulaşma yolundaki mücadelesinin zorluğunu ve çok zaman alacağını anlatır.” (Şimşek, 2019: 872-873).

Demir çarık-demir asa ile kendini bedensel acılara tabi tutma, hem animist/Şamanist dizgede hem de monoteist dizgede görülen “çilecilik” ile ilgilidir. Çilecilik, “Belli bir aşamaya ulaşmak için çile çekmenin gerekliliği inancı... Bu inanç dinsel ve felsefesal bütün sistemlerde geçerlidir. Çilecilik bedeni küçümsemeyi öğrenme yoluyla ruhu yüceltme anlamındadır. Bu anlamda her türlü eğitim de çile niteliği taşır. İslamlığın bütün tasavvuf tarikatlarında çile çekmek, bilgiye ermenin/ermişliğin ilk basamağıdır.” (Hançerlioğlu, 2000:105). Bu bağlamda masal kahramanlarının demir çarık-demir asa ile yola çıkmaları nefsi terbiye etmeye yönelik uygulamaları hatırlatır. Nitekim paranormal bir bilinçlilik düzeyi olan “esrime” haline gelmek için Şaman kendini/nefsini çeşitli zorluklara tabi tutar.

Şaman “Dans ya da koşuyla aşırı bedensel faaliyet, aşırı sıcak/soğuk, susuzluk, oruç, tek düze ritimler taşıtan müzik, kendini bedensel acılara tâbi tutma, boyun toplardamarının sıkıştırılmasıyla beyin toplardamarında kan birikimi, tütsülenme, bakışı bir nesne üzerine sabitleştirme...” (Saydam, 2019: 118) gibi yöntemler ile bilinç ayrışmasını başlatır. Ayrıca Şaman törenlerinde kapçı/sopa/asa Şaman’ı tamamlayan unsurlar arasında yer alır.

Erginlenmeyi/bireyleşim sürecini/çileyi simgelen demir çarık-demir asanın incelenen masalarda kullanım şekilleri/amaçları şu başlıklar etrafında sıralanabilir:

1. Kaybedilmiş Sevgiliye Tekrar Kavuşma

Anadolu masalarında mitik mücadelenin çoğu, bir eş bulmak ya da kaybolan eşe tekrar kavuşmak üzerine kuruludur. Bu durum insanın doğuştan yarım ve yalnız olduğunu, bireyin evlenme isteğinin aslında kayıp olan yarısını bulma arayışı olduğunu ifade eder. Bu bağlamda evlilik tamamlanmak, bütünleşmek ve bütünlenmek anlamlarına gelir.

Evliliklerde sadakat/güven çok önemlidir, eşler birbirlerinde asla şüphe etmemelidir. Bu mesaj incelemeye esas alınan birçok masalda vurgulanır. Örneğin *Kara Köpek*, *Nahırcı ile Oğlu*, *Uçar Leyli*, *Demir Asa* *Demir Çarık* adlı masalarda kahramanlar köpek, eşek, at ve kaz ile evlenir. Bu hayvanlar gerçekte birer insandır. Bu durumu sadece eşleri bilir. Eşleri bir gün kahramanlardan kuşkulanır ve onların sırrını başkası ile paylaşır. Ondan sonra kahramanlar evi terk eder. Terk ederken de karılarına demir asa kırılıp demir çarık delinince, kendilerini bulabileceğini söyler (Türkeş Günay, 2011, Şimşek, 2001, Boratav, 2001, Alptekin, 2002: 440). Masal kahramanları demir çarığın delindiği demir asanın da kırıldığı yerde sevgililerine kavuşur.

Söz konusu masalarda demir çarık -demir asa ile yola çıkma, eşe/aşka karşı duyulan şüpheden sonra gerçekleşir. “Kuşku aşkı yok eder, onu yeniden bulmak çok güçtür.”

iletisinin verildiği masalarda, insanın eşi olarak yanında bulundurduğu bireyden asla şüphelenmesi gerektiği vurgulanır. İnsan sahip olduğu güzelliklerin değerini ancak onu yitirdikten sonra anlar ve tekrar elde etmek için büyük gayret sarf eder mesajına da gönderme yapılır.

Üzerinde çözümlenecek yukarıdaki masalarda kayıp sevgililerini aramak için demir çarık-demir asa ile yola çıkan masal kahramanlarının yanında, yaptığından pişman olup yitirdiği çocuğunu bulma arzusunda olan masal kahramanları da yer alır. *Ne İdim Ne Oldum Ne Olacağım* masasında padişah, dermansız bir derde düşen kızını dağ başına attırır. Kız, dağda sarı yılanın içtiği sudan içince iyileşir. Dağda karşılaştığı bir çoban ile evlenir. Doğan çocuklarına *Ne İdim, Ne Oldum, Ne Olacağım* adlarını koyarlar. Yaptıklarından pişman olan padişah demir çarık-demir asa ile kızını aramaya çıkar ve demir çarığın delindiği yerde kızının evini bulur (Özçelik, 2004: 352-353). Bu masalda pişmanlık bağlamında ortaya çıkan demir çarık-demir asa, bireyin bilinç düzeyini yapıcı/onarıcı fonksiyonu ile karşımıza çıkar. Padişah, erginleşmeyi ve kişisel gelişimi ruhunda yaşadığı pişmanlık ile yakalar. “Özeleştir ve pişmanlık bireyi eğitir ve onu doğru yola götürür.” mesajına gönderme yapılır.

Demir çarık-demir asa formeli, anlatılarda Türk toplumunun evliliğe yüklediği değerleri de simgeler. Sabır, saygı, sevgi, zorluklara karşı mukavemet aile kurumunun en önemli değerlerindedir. Türk kültüründe kişiliğini ispatlamayan, güç görevlerin üstesinden gelemeyen bireyler evlenme hakkını elde edemez. İşi olmayan, geçimini sağlayamayan askerliğini yapmayan erkekler ile ev işlerinde becerikli olmayan kızların evlenmesine izin verilmez. Bu formelde “Evlilik güç görevlerden alınının akı ile çıkmak ve kişiliğini ispat etmek ile gerçekleşir.” mesajı verilir.

2. Aşk Uğruna Mücadele

Masalarda aşk uğruna mücadele ve bu mücadelenin kutsallığı/zorluğu demir çarık-demir asa nesnelere ile sembolize edilir. Geleneksel halk anlatılarında kahramanlar çoğu zaman ya rüyada ya da ilk görüşte âşık olur; arkasından da sevgiliyi aramak için çeşitli güçlüklerle mücadele etmek zorunda kalır. İncelemeye alınan kimi masalarda, bir bedduanın sebep olduğu aşka ve bu aşkı bulmak için demir çarık-demir asa ile yola çıkmaya rastlanır. Örneğin *Adsız-10-* masasında Beyoğlu çeşme başında su dolduran kadının testisinin üç kez arka arkaya kırar. Bunun üzerine kadın çok sinirlenir ve “İlahi çocuk bir şey demeyeyim, üç nara âşık olası.” diye beddua eder. Çocuk gittikçe sararır solar ve babası bunu öğrenince çocuğunun çaresiz bir derde düştüğünü anlar. Oğluna bir demir çarık bir de demir asa yaptırıp onu üç nara aramaya gönderir (Boratav, 2001: 72).

Aşk uğruna mücadelede demir çarık-demir asa kullanımı, sevgilinin erişilemez olduğunu simgeler. Masalarda çaresiz kalan, kötücül eylemlere maruz kalan bireyin bedduası masal kahramanlarını aşk acısı çekmesine neden olur ve bu acı psikik bir cezadır. “Herhangi bir kötülükten sonra kötülüğe sebep olan kişi ya da nesnelere hakkında olumsuz isteklerde bulunma şeklinde açıklanan beddua okuma, Türk kültüründe cezalandırma çeşitleri arasında yer almaktadır.” (Özmen, 2019: 225). Anlatı kahramanlarının bedensel ve ruhsal sağlığını tehdit eden bu cezadan kurtuluşu demir çarık-demir asa ile yola çıkıp sevgiliyi bulmak ile mümkün hâle gelir. Çünkü aşk çok yüksek bir duygudur ve ona ulaşmak ancak ağır sınavların üstesinden gelmek ile mümkündür. “Sevgi üzerine

kullanılabilecek bütün mecazları üstüne almalıdır aşk. Aşk acıdır, hasrettir. Hicran ve hayrettir. Firkat ve gurbettir. Gözyaşı ve ahtır; tazarru ve münacattır. Aşk ölümdür, can vermedir, kurban olmadır." (Pala, 2005: 16). Aşk için demir çarık-demir asa ile yola çıkma bu nesnelere kullanım amacını/aşkı yüceltmek içindir. Demir çarık-demir asa ile yola çıkmanın temel felsefesi, çile çekmeden sıkıntılara katlanmadan kişiliğini ispat etmeden hiçbir şeyi/aşkı elde edemezsin düşüncesi üzerine kuruludur.

İncelenen masallarında sadece erkek kahramanlar değil, kadın kahramanlar da aşk uğruna mücadele eder ve âşık oldukları delikanlıları bulmak için demir çarık-demir asa ile yollara düşer. *Hibari* masalında evin tek çocuğu olan kız bileziğini alıp kaçan bir güvercine âşık olur. Kız güvercinin aşkına dayanamaz, onu bulmaya karar verir. Babasına bir demir çarık bir de demir asa yaptırır. Demir çarığın delindiği yerde güvercini bulur. Güvercin on sekiz yaşında bir delikanlı olur ve kız onunla evlenir (Özçelik, 2004: 323).

Mitik yolculukta sabırla arzu ettiği şeyi arayan bireyi anlatmak için kullanılan bu formel, gerçek aşka ulaşmanın zorluğunu gösterir. Masalda peşinden gidilen sevgili bir güvercindir. Eski Türk inanç sisteminde güvercin bir ruhun simgesidir. "Yuva yaptığı eve zenginlik ve bolluk getiren güvercin, rüya tabirlerinde müjdenin habercisidir. Beyaz güvercin ise tüm dünya halkları tarafından barışın ve aşkın sembolü olarak kabul edilmektedir." (Şişçi, 2018: 52). Söz konusu formel bağlamında "Çile çekmeden zorlukla katlanmadan gerçek aşka ulaşamaz." mesajı verilir. Demir çarık-demir asa ile yola çıkan kahramanlar diyar diyar gezerek gayelerine/sevgilisine ulaşmaya çalışır.

Âşık olunan bir kuşun peşinde gitme motifi *Hüsnü Yusuf* adlı masalda da yer alır. Masala göre padişahın kızı bütün kuşlara âşık olur. Kuşları çok sever; onları yedirir ve eğlendirir. Günün birinde kuşun biri yem yemeye gelmez. Kız pirinç verir, darı verir, ne verirse versin kuşu getiremez. En sonunda kız tarağı ile yüzüğünü kor, kuş bunları alır ve götürür. Kız bunun sırrını öğrenmek için demir çarık-demir asa ile yollara düşer (Seyidoğlu, 2016: 43).

Adı geçen masallarda kuş, arketipsel sembolizmde "haberci" arketipine örnektir. Arketipler; Joseph Campbell'in "mono-mitos" şeklinde açıkladığı, kökeni ritüel ve mitoslardan kaynaklanan "ayrılma-erginlenme-dönüş" formülü ile iç içe geçmiş olarak destan ve romans türü anlatılarda sembolik olarak çözümlenebilir. Campbell bu formülü, "kahramanın mitolojik macerasını standart yolu geçiş ayinlerinde sunulan formülün büyütülmüş halidir. Ayrılma-erginlenme- dönüş: buna mono mitin çekirdek birimi denebilir." (Campbell, 2013: 42) şeklinde ele almaktadır. Masallarda kahramanlar habercinin/kuşun karşı konulmaz büyüüne kapılarak maceraya atılır ve demir çarık-demir asa ile yol alarak erginlenir.

Erginleşme aşaması monomitin ikinci bölümü oluşturur. Bu aşamada, "kahraman bir dizi sınavdan geçmek üzere tuhaf biçimde akışkan, belirsiz biçimlerin içinde ilerler." (Campbell, 2013:113). Bu yolculukta iç ve dış dünyanın güçleri arketipsel semboller ile yansıtılır. Demir çarık- demir asa formeli zorluk, aşılamazlık, imkânsızlık, sınanma gibi kavramları çağrıştırdığı için gölge arketipini temsil eder. "Prensiplerimize aykırı olduğu için ahlaksal, estetik ya da başka nedenlerle kabul etmediğimiz ve farkında olmadan bastırığımız nitelikler oluşturur gölgeyi. Gölge ruhsal bütünlüğün karanlık kardeşidir, diyebiliriz." (Gökeri, 1979: 19). Masal kahramanları karşısına çıkan engellerle baş etmesi

ve bilincini kuşatan olumsuz güçleri yenmesi gerekir. Bu bağlamda demir çarık delinceye ve demir asa kırılıncaya kadar zorluklarla mücadele etmek gölge ile yüzleşmek demektir.

Yedi Kızlar adlı masalda da bu gerçeğe vurgu yapılır. Masal kahramanı sevgilisinin kadın olduğu ispatlamak için demir çarığın delindiği yere kadar mücadele eder. Anlatıda bir kız, erkek kılığında vezire çoban durur. Vezirin oğlu çobanın kız olduğunu iddia eder ve ona âşık olur. Annesinin yardımıyla çobanı çeşitli imtihanlardan geçirir. En son hamama girerler. Hamama girerken kız, kırk düğmeli bir yelek giyer. Vezirin oğlu hamam girince oradan kaçır. Kaçarken de vezirin karısına tembih eder: "Oğlunuz beni bulmak isterse demir çarığın delindiği yerde yedi kızlı adamın evini sorsun." Oğlan demir çarığın delindiği yerde kızı bulur ve onunla evlenir (Özçelik, 2004: 465).

Mitik kahramanların uzun ve zahmetli yolculuğunu anlatmak için kullanılan bu formel aşıkların her meşakkati göze aldığı, emellerine ulaşmak için en uzun yolu kat etmeye karar verdiğini, başına gelecek her şeye katlanmayı göze alarak yola çıktığını ifade eder. Açık çekmenin erişirme açısından anlamı açımlayan bu formelde acı çekerek tinsel yeniden doğuş gizeminin gerçekleştirildiği arketipik bir süreç ön plana çıkar. "*Bir varlık tarzını aşır başka, daha yüksek bir varlık tarzına geçiş ihtiyacının hissedildiği zamanlarda, daha doğrusu bir tinsel dönüşüm meselesi söz konusu olduğunda bu arketip sürece başvurulur.*" (Eliade, 2017: 236).

İncelenen masalarda kahramanlar demir çarık-demir asa ile âşık oldukları kızları/erkekleri aramaya koyulur. Ham maddesi demir olan bu nesnelerin yolculuk boyunca kullanılması aşk uğruna mücadelenin önemini/kutsallığını vurgulamak ile ilgilidir. Sınanmanın başarmanın birer sembolü olan bu nesnelerle kahramanlar erginleşerek sevdiklerini kavuşur. Âşık olmak yetmez; aşka karşı emek de harcamak gerektiği vurgulanır.

3. Çocuk Sahibi Olma

Türk kültüründe çocuk sahibi olmak, hem erkek hem de kadın için toplumda bir yer edinme açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu önem toplumun çocuğa yüklediği anlamla ilgilidir. Çocuk düşmanla mücadele etme, şanlı soyu devam ettirme ve aile onurunu koruma vb. görevleri yerine getirmek ile mükelleftir. Söz konusu sorumluluğu dolayısı ile topluma çocuk kazandırma, ailelerin birincil görevleri arasında yer alır.

Halk anlatılarında "*çocuksuzluk motifi*" önemli bir yer tutar. Bazı destan, masal ve halk hikâyelerin olay örgüsü çocuksuzluk üzerine kuruludur. Dede Korkut Boylarından "Dirse Han Oğlu Boğaç Han" (Ergin 1994: 77-95) ve "Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek" (Ergin 1994: 116-153) boylarında, Manas Destanında (Yıldız, 1995: 501), Tahir ile Zühre adlı halk hikâyesinde (Türkmen, 2015: 32) ve daha birçok halk anlatısında bu motif yer alır ve çocuksuzluktan kurtulmak için neler yapıldığı/yapılması gerektiği dile getirilir.

Halk anlatılarında elmalı yerlerde yuvarlanıp su pınarlarında geceleme gibi mitolojik unsurlar barındıran bazı pratikleri yerine getirme, borçluların borçtan kurtarma, açları doyurma, çıplakları giydirmeye gibi hayır işleri, aksakal, derviş, Hızır gibi bir olağanüstü gücün yardımı, babanın bir kahramanlık göstermesi (Yıldız, 2009: 87) gibi

pratikler sonrasında kahramanlar çocuğa kavuşur. İncelenen bazı masalarda bu pratiklere ek olarak demir çarık-demir asa ile yola çıkıp bir çocuk sahibi olana kadar gezmek yer alır.

Mayıl ile Abı-ı Güneş masasında demir çarık-demir asa nesnelere çocuk sahibi olmak için kullanılır. Anlatıda bu durum şöyle açıklanır: “Bir varmış, bir yokmuş, bir padişah ve bir onun veziri varmış. Bu padişahın da vezirinde yedi seneden beri çocukları olmazmış. Bir gün, padişah, bir demir çarık kendine, bir demir çarık da vezirine yaptırıyor: Haydi, bir çocuk bulana kadar gezek, diyor.” (Şimşek, 2001: 236). Demir çarıklarla yola çıkan padişah ve vezirine bir ihtiyar elma verir. Bu elma sayesinde ikisi de çocuk sahibi olur. Bu masalda adı geçen nesnelere çocuk sahibi olmaya niyetin hareket unsurunu oluşturur. Çocuksuz bireylerin evden/saraydan uzaklaşmaları demir çarık-demir asanın kullanılması ile gerçekleşir.

Söz konusu masalda demir çarık-demir asanın işlevi, mutluluğa giden yolun/çocuk sahibi olmanın uzun ve çetin olduğunu göstermek ile ilgilidir. “Masalarda umut ve güzellik hep Kafdağ’ın ardındadır. Bu nedendir ki masala kahramanlarımız elinde asa, ayağında çarık hiç durmadan yollara düşüp dağlar aşarlar. Umudun ve güzelliğin arayıcısı olurlar.” (Boratav, 2001: 6).

Adı geçen masalda yolculuğun sonunda padişah ve vezirin ihtiyar elinden yedikleri elma ile çocuk sahibi olması, elmanın Türk kültür ve mitolojisindeki yerini hatırlatır. Esmâ Şimşek “Ölümsüzlük İlacı Elma” başlıklı çalışmasında Türk kültüründe geniş bir yere sahip olan elmanın şifa kaynağı, verimliliğin, zürriyetin, ebediliğin, gençliğin, güzelliğin, kuvvetin, sağlığın, sevginin, inancın sembolü olduğunu; halk anlatılarından örneklerle açıklar (Şimşek, 2008: 193-204).

Toplum soyunu devam ettirmenin, varlığını geleceğe taşımanın garantisi olan çocuğa, masal kahramanları demir çarık-demir asa ile nefsinin terbiye ederek/kötü talihini değiştirerek ulaşırlar.

Anadolu masalarında kahramanlar aktif/hareketli bir yapıdadır, talihsizliği, imkânsızlığı kabul edip olanlara boyun eğmek yerine, talihini mücadele ile değiştirmeyi çalışır. Bu gayretlerinde kahraman çoğu zaman gerçeküstü varlıkların yardımı ile karşılaşır. “Gayret bizden nasip Allah’tan” deyip çocuksuzluktan kurtulmak adına demir çarık-demir asa ile yola koyulan padişah ve şehzade arzu etiklerine ulaşır.

4. Kötücül Varlıkları/ Ruhları Uzaklaştırma

Masalarda hak, adalet ve eşitlik için mücadele eden kahramanlar çoğu zaman kötücül duyguların/davranışların sembolü olan varlıklar tarafından engellenir. Üvey anne, kocakarı, dev, büyücü vb. tipler anlatı kahramanlarına çeşitli kötülükler yapar ve onları hedefinden uzaklaştırmaya çalışır. Adı geçen kötücül tiplerden gelecek tehlikeler kimi zaman ham maddesi demir olan çeşitli nesnelere kullanılarak engellenir.

İncelediğimiz bazı masalarda demir çarık-demir asa ile yola çıkan kahramanlar büyücünün sihrini bozmayı amaçlar. Örneğin *Çocuk İsteyen Kadın* adlı masalda çocuğu olmayan zengin bir adam ikinci kez evlenir. İlk eşi çok üzülür. Kadın Allah’a kendine bir çocuk vermesi için dua ederken bir yılan, çocuğu olacağını; fakat kendisinin kırk gün sonra öleceğini söyler. Kadının kızı olur ve kırk gün sonra ölür. Kuması çocuğu evden uzaklaştırır ve büyücülüğe başlar. Büyücüyü hiç kimse öldüremez, padişahın oğlu ile

evlenen kız, bir oğlan dünyaya getirir. Büyücünün eline esir düşen anne ve babasını kurtarmak isteyen şehzade, dokuz dağın ardındaki perili köşkte mavi kuşa ulaşmaya çalışır. Bu kuş serbest kalırsa büyücünün ölebileceği söylenir. Oğlan demir çarık-demir asa ile perili köşkü bulmaya koyulur (Özçelik, 2004:378).

Ham maddesi demir olan asa ve çarık, adı gecen masalda büyücünün kötücül eylemlerini sona erdirmek için çıkılan yolda kullanılır. Bu durum eski Türk inanç sisteminde yer alan demir ve demirciliğe yüklenen işlev ile ilgilidir. Arkaik Türk kültür dizgesinde “kutsal koruyucu, muhafız” gibi kavramlarla anılan demir ve demircilik, kötücül ruhlara karşı bir kalkan gibi kullanılmıştır. “Türkler demire, genel olarak ‘Kök-Temür’ yani ‘gök demir’ derlerdir. Türklerde de demir kutsal idi ve kılıçla and içilirdi.” (Ögel, 2003: 75).

Demir ve onun etrafında oluşan kutsal kültür, insanlara kötülük getiren ruhların kovulmasında da karşımıza çıkar. Albastı adlı kötücül ruhun en büyük düşmanı demircidir ve bu ruh çoğu zamana iğne, makas ya da bıçakla ile yakalanır/öldürülür. “Kazaklarda ata-baba sanatı demircilik ve demirci kültürüyle ilgili bazı inanışlar vardır. Kazakların inancına göre al ruhu demirciden korkarmış. Kazakların Argun ve Turgay-Kıpçak boylarında bir erkeğin demirciyi temsil ederek çekiçle bir demire vurduğu görülür. Kırgızlar da doğum zamanı yurda (eve) demirciyi davet eder, doğumun kolay geçmesi için demirci de demir dövmeye başlar.” (Bayat, 2005: 42).

Demir çarık demir asa formelinde “asa” gücü, otoriteyi, hükümdarlığı, bilgeliği simgeler. Adı geçen masalda kahraman, asa ile büyücüye karşı mücadele verir. Bu mücadele Hz. Musa’nın kıssasını ve esasını hatırlatır. Hz. Musa’nın esası sıradan bir asa değildir. Mucizevi asa, onun misyonunu tamamlayıcı bir özelliğe sahiptir ve çoğu zaman büyülerini bozmak için kullanılmıştır.

Kur’an’da çeşitli ayetlerde Hz. Musa’nın esasının mucizevi yönü telmih edilir. Hz. Musa kavmine mucize için Allah’ın izniyle esasını yere bırakır, asa ejderha olur (A’raf/ 106-107). Hz. Musa Allah’ın emriyle esasını yere atar yılan olur (Tâ-hâ/20, Kasas/30-31, Neml/10, Şuara/32). Hz. Musa esasını taşa vurur, taştan on iki göz su kaynadığını görür (Bakara/60).

Türk kültür tarihi içinde önemli bir tip olan dervişlerin kullandığı çevgenler de asanın din ile ilişkisini açıklar. Hak aşığı bu dervişler ellerine çevgenlerini/asalarını alıp, ayaklarına çarıklarını giyerek il il, oba oba dolaşıp halka İslam dinini anlatmıştır. “Türklerde çevgen daha çok, başı bir hayvan başı ile süslenmiş bir değnektir. Bunlar, Anadolu ve Orta Asya Türk dervişlerinin ellerinde de görülür. ‘Ak-boz atlı derviş ve asâli koca’ kullanımı buna güzel bir örnektir. “Elinde bir asa tutan, ak-boz bir ata binmiş, ak sakallı bir koca, birdenbire ortaya çıkar ve Kara- Han’ın oğluna... bir ad verir... sonra da kaybolur... Bu koca, bir Hızır olamaz, çünkü duasında, ‘Koca Hızır yâr olsun’ diyordu. Görülüyor ki Türk motifleri ile İslamî motifler yalnızca yan yana geliyorlardı.” (Ögel, 2003: 92). Bu kullanım Türk İslam geleneğinde ak sakallı ihtiyarların ellerinde asa ile tasavvur edildiğini göstermektedir.

İnceleme yapılan masallardaki kahramanlar demir çarık-demir asa ile umudun ve güzelliğin arayıcısı olurlar. Sabırlı ve kararlı olma gibi istedik değerleri temsil ederler. Mutluluğa giden yolun uzun ve çetin olduğunu telkin ederler.

Sonuç

İncelenen masalarda demir çarık demir asa, uzun ve zahmetli bir yolculuğu anlatmak için kullanılan sembollerdir. Söz konusu bu sembollerle kahramanın her meşakkati göze aldığı, emellerine ulaşmak için en uzun yolu kat etmeye karar verdiği, başına gelecek her şeye katlanmayı göze alarak yola çıktığı ifade edilir.

Anadolu masallarında demir çarık demir asanın kullanım amacı kaybedilen sevgiliyi tekrar bulmak, aşk uğruna mücadele etmek, çocuk sahibi olmak ve kötücül varlıkların tehlikelerinden korunmak ile ilgilidir. Demir madeninin dayanıklı özelliği göz önünde bulundurularak bu nesnelerin kullanım amacını yüceltilmiştir. Masal kahramanları demir çarığı eskitmeyi asayı da kırmayı başarır. Kahramanın ayağındaki demir çarığın delinmesi, onun insan-ı kâmil olduğunu ya da erginliğe ulaştığını ifade eder. Kahramanlar bu başarıları ile dinleyici ya da okuyucuya bir iş başarılması zor gözükse de başarılabilir mesajını verir. "Sabırlı, cesur ve kararlı insanlar bütün zorlukların üstesinden gelebilir, mutluluğa giden yol uzun ve çetindir, güzele ulaşmak zordur, her şeyin bir bedeli vardır." iletilerine gönderme yapılır.

Demir çarık demir asa ile yola çıkmanın temel felsefesi, çile çekmeden sıkıntılara katlanmadan kişiliğini ispat etmeden hiçbir şeyi elde edemezsin düşüncesi üzerine kuruludur. Mutluluk ve başarının sırrı bunlarda gizlidir. Zahmette rahmet vardır, çile insanı olgunlaştırır ve hayat sıkıntılarla birlikte yaşanılabilir mesajları telkin edilir.

Kaynaklar

- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bayat, F. (2005). *Türk Şaman Metinleri*. Ankara: Üç Ok Yayınları.
- Boratav, P. N. (2001). *Masallar -1- Uçar Leyli*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Campbell, J. (2000). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu (çev. Sabri Gürses)*. İstanbul: Kalcı Yayınları.
- Eliade, M. (2003). *Demirciler ve Simyacılar (çev. Mehmet Emin Özcan)*. İstanbul: Kalcı Yayınları.
- Eliade, M. (2017). *Mitler, Rüyalar ve Gizemleri (çev. Cem Soydemir)*. Ankara: Doğubatu Yayınları.
- Ergin, M. (2011). *Dede Korkut Kitabı-1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gökeri, A. İ. (1979). *Arketiplere Dayanan Yeni Bir İnceleme Yönteminin Tanıtılarak İngiliz ve Türk Edebiyatı'nda Bazı Romans ve Epik Niteliğinde Yapıtlara Uygulanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *Dünya İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kaya, D. (2010). *Halk Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ögel, B. (2003). *Türk Mitolojisi 1-2*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özçelik, M. (2004). *Afyonkarahisar Masalları*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Özmen, F. (2019). *Türk Halk Anlatılarında Ödül ve Ceza*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Pala, İ. (2005). *Kitab-ı Aşk*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2010). *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Saydam, M. B. (2019). *Deli Dumrul'un Bilinci Türk İslam Ruhu Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Seyidoğlu, B. (2016). *Erzurum Masalları*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Şimşek, E. (2001). *Yukarı Çukurova Masallarında Motif ve Tip Araştırması I-II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şimşek, E. (2008). Ölümsüzlük İlâcı Elma. *Turkish Studies*. Vol.3/5., s.: 193- 204
- Şimşek, E. (2019). Masal Formellerinde Sembolik Anlatım. *Ali Berat Alptekin Armağanı*. s. 867-874. Konya: Köme Yayınları.
- Şişçi, F. (20189). Türk Mitolojisinde Güvercin Motifi ve Çağdaş Türk Resminde Temsili. *İdil*. C. 7, S. 41, s. 47-53.
- Türkeş GÜNAY, U. (2011). *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türkmen, F. (1998). *Tahir ile Zühre*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Yıldız, N. (1995). *Manas Destanı ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldız, N. (2009). Türk Destanlarında Çocuksuzluk. *Millî Folklor*. S. 82, s.76-88.

